
ІЗОЛЯЦІЯ ЗАСУДЖЕНОГО ПРИ ВИКОНАННІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК

УДК 343.261

Сторчак Н. А.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Встановлено поняття і значення ізоляції засудженого до позбавлення волі на певний строк. Проаналізовано конкретні обмеження, сфери та ступінь ізоляції засудженого.

Ключові слова: позбавлення волі на певний строк, ізоляція, фізична ізоляція, духовна ізоляція, часткова ізоляція.

Застосування позбавлення волі як виду покарання передбачає соціально-державний осуд діяння та особи, яка його вчинила, а також низку правообмежень. Вони мають строковий характер, реалізуються у межах певних умов і порядку виконання та відбування покарання, зокрема обов'язкової ізоляції особи.

Проблеми ізоляції засудженого давно привертають увагу науковців і практиків, адже впливають на визначення ефективності покарання у виді позбавлення волі та породжують дискусії відносно того, від чого ізолюється засуджений, які сфери його життєдіяльності зачіпає ізоляція, яким має бути її ступінь і т. ін. Ці питання є об'єктом вивчення для багатьох фахівців, зокрема Є. Р. Абдраманової, Е. Р. Азаряна, М. І. Бажанова, І. М. Гальперіна, С. І. Дементьєва, О. М. Джужи, А. Л. Дзигаря, М. А. Єфімова, І. С. Ноя, А. А. Піонтковського, Н. А. Стручкова, Г. А. Туманова, С. В. Черкасова, А. І. Чучаєва, М. І. Якубовича. Їх праці є підґрунтям для з'ясування поняття і значення ізоляції, а також розв'язання означених вище дискусійних питань кримінально-правової науки, що й ставиться за мету цієї роботи.

Результати аналізу теоретичних поглядів і законодавства (кримінального та кримінально-виконавчого) дають змогу дійти висновків, що ізоляція є елементом змісту позбавлення волі на певний строк (разом із режимом і

строками покарання). Про це безпосередньо зазначають ряд фахівців [цит. за 16, с. 544-545; 15, с.17]. Інші ж, указуючи на низку правообмежень засудженого, у тому числі в пересуванні, розпорядженні собою, спілкуванні тощо[12, с.35,135; 4, с.116; 10, с.36-37], по суті ведуть мову про ізоляцію особи.

Ізоляція зазвичай розуміється як поміщення засудженого до спеціальної установи та пов'язані з цим обмеження у зв'язках із зовнішнім світом, у пересуванні, спілкуванні тощо [3, с.590; 9, с.68; 12, с.29, 97; 16, с.545, 557].

Як складова змісту позбавлення волі, ізоляція утворює явище цього покарання, розкриває та конкретизує сутність позбавлення волі. Прояви ізоляції повинні якомога точніше визначатися у законі (формалізуватися), адже це надає правомірності покаранню і визначає правовий статус засудженого.

Історичний розвиток покарання у виді позбавлення волі засвідчує, що ізоляція є незмінною складовою змісту позбавлення волі. Саме це зумовлює соціальну цінність такого покарання, що зокрема полягає в убезпеченні суспільства від подальшого завдання йому шкоди від суб'єкта злочину. Це відповідає змісту ст. 1 КВК України та ст. 58 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями 1955 року [8; 11]. Крім цього, контакти із зовнішнім світом та інші прояви свободи просто повинні обмежуватися певними рамками, демонструючи відмінність від привілеїв та повноти свободи законослухняного громадянина та непривабливості теперішнього статусу засудженого.

Ізоляція забезпечує каральну силу позбавлення волі, активує механізми переконання і залякування. При цьому ізоляція здатна поєднувати каральні та виховні елементи, що робить можливим досягнення всіх цілей покарання. Для цього ізоляція засудженого як необхідну ознаку передбачає певний порядок її здійснення. Цей порядок реалізується в межах встановленого режиму виконання і відбування покарання.

Важливим для з'ясування є питання, якій саме ізоляції (повній або частковій) піддається засуджений і в яких сферах (фізичній чи духовній). Стосовно цього у юридичній літературі закріпилася думка, що мова йде тільки про фізичну ізоляцію, причому тільки часткову, оскільки фізично засуджений

ізолюється лише від сім'ї, середовища та колективу, в якому знаходився до арешту [5, с.7; 16, с.551; 15, с.19]. Хоча існують й інші погляди, наприклад, йдеться про повну ізоляцію і не тільки фізичну, а й духовну [13, с.207].

Взагалі питання щодо визначення ступеня фізичної та духовної ізоляції при позбавленні волі на певний строк є складним. Фізична ізоляція обумовлюється поміщенням засудженого до кримінально-виконавчої установи закритого типу, де він перебуває під охороною і наглядом, не має свободи пересування, свободи вибору місця проживання, права вільно визначати свій спосіб життя і т. ін. Зв'язок (як фізичний, так і духовний) зі світом, із родичами, близькими, друзями звісно підлягає суттєвим обмеженням, але не можна сказати, що він абсолютно переривається. Тобто не існує абсолютного поняття "позбавлення волі". Отже, доречніше говорити про часткову фізичну та духовну ізоляцію.

Про це свідчать положення кримінально-виконавчого законодавства (ст.ст. 93, 99, 107, 110–114 КВК України), за якими засуджені до позбавлення волі мають право здійснювати листування з особами, що знаходяться за межами колонії (без обмежень), допускається навіть листування між особами, які перебувають у місцях позбавлення волі (але з певними обмеженнями); мають право одержувати та відправляти посилки, бандеролі, грошові перекази, одержувати передачі (зараз у кількості одержаних посилок, передач, бандеролей засуджені не обмежені); мають право на побачення з родичами, адвокатом, іншими особами; право на телефонні розмови (зараз без обмежень у їх кількості); допускається проживання разом із сім'єю в межах населеного пункту, де розташована колонія (відповідно до умов ч. 2 ст. 99 КВК України) тощо [8].

Щодо зв'язку з іншими особами, які знаходяться на волі (в тому числі не пов'язаними із засудженням раніше), то й він можливий. Наприклад, засуджений має право на консультацію і лікування з боку представників установ, що надають платні медичні послуги; адміністрація колонії сприяє у запрошенні священнослужителів; неповнолітні засуджені в порядку заохочення мають право відвідувати культурно-видовищні і спортивні заходи за межами колонії (в супроводі працівників колонії) та виходити за межі колонії (в супроводі батьків, інших близьких родичів) – ст.ст. 116, 128, 144 КВК України [8].

Крім цього, очевидно, що робота з виправлення злочинця не може здійснюватися без духовного впливу суспільства. Відповідно до цього засуджені до позбавлення волі мають право придбати, користуватися і зберігати періодичні видання, літературу; брати участь у роботі самодіяльних організацій і гуртків соціально корисної спрямованості; одержувати освіту відповідно до законодавства; за проханням засуджених або за зверненням релігійної організації в неробочий час у колоніях проводяться богослужіння і релігійні обряди і т. ін. (ст.ст. 107, 109, 125–128 КВК України) [8]. Виховна робота у колонії може включати демонстрацію художніх відео- та кінофільмів, навчальних, документальних і науково-популярних кінофільмів, які мають виховне значення, радіо- і телепередачі, бібліотечну роботу (п.п. 72–74 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань) [14]. Крім цього, законодавство передбачає участь громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених (ст. 25 КВК України) [8]. Це здійснюють, зокрема, спостережні комісії, служби у справах дітей, батьківський комітет і піклувальні ради при виховних колоніях, громадські організації.

Дискусійним у юридичній літературі є питання про те, від чого ізолюється засуджений при позбавленні волі на певний строк. Чимало вчених вважають, що ізолюється особа "від суспільства" [1, с.93; 2, с.139; 4, с.98; 7, с.170; 9, с.68; 15, с.14]. Інші стверджують, що ізоляція відбувається не від суспільства, а "від зовнішнього світу" [12, с.145; 16, с.545], "від сім'ї, середовища та колективу" [5, с.6-7; 6, с.114; 16, с.551]. Крім цього, в окремих вироках місцевих судів Миколаївської області, вивчених автором у ході дисертаційного дослідження, йдеться про ізоляцію засудженого від "громадськості", але переважною є вказівка у вироках на ізоляцію "від суспільства".

Попередній розгляд ізоляції та її проявів засвідчує, що однозначно сказати, від чого засуджений до позбавлення волі на певний строк ізолюється, доволі складно. Із зовнішнім світом (світом за межами колонії) він може підтримувати зв'язок через засоби масової інформації, громадські організації, дистанційне навчання, звернення до владних суб'єктів на підставі ч. 1 ст. 8 КВК України, персонал колонії, роботу на підприємстві за межами колонії, прокурора,

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інших осіб, які можуть відвідувати колонію відповідно до ст. 24 КВК України [8]. Суспільні відносини за участю засуджених мають місце, адже засуджені продовжують користуватися громадянськими та політичними правами і свободами та можуть впливати на суспільство, зокрема, через активне виборче право; суспільство бере участь у виправленні і ресоціалізації засуджених і одним із результатів покарання має бути їх ресоціалізація; книги, преса, фільми, концерти, які доступні для засуджених, – це надбання суспільства, його культури; відносини, які виникають у зв'язку з виконанням покарання, теж є суспільними відносинами. Від сім'ї як соціального осередку засуджені повністю не ізолюються (а дехто з них можливо й не мав сім'ї), їм дозволяється укладати шлюб.

При цьому можна сказати, що ізоляція від звичайного середовища, від колективу, зокрема трудового, в якому засуджений перебував, знаходячись на волі, дійсно має місце. Тому можливо говорити про часткову фізичну та духовну ізоляцію від зовнішнього світу, який дійсно стає зовнішнім для засудженого, і, як правило, надзвичайно жаданим, що охоплює і певні сфери суспільства, і сім'ю, і трудовий та інший колективи, і середовище.

Підсумовуючи розгляд проблем, пов'язаних із ізоляцією особи при відбуванні нею позбавлення волі на певний строк, можна констатувати, що ізоляція є помещенням засудженого до спеціальної установи та передбачає обмеження у зв'язках із зовнішнім світом, у пересуванні, спілкуванні; є елементом змісту покарання у виді позбавлення волі на певний строк, розкриває та конкретизує сутність даного покарання; є історично незмінною характеристикою позбавлення волі, зумовлює його соціальну цінність; є обов'язковою складовою, підкреслюючи відмінність правового статусу засудженого до одного з найсуворіших покарань; втілює каральний та виховний потенціал позбавлення волі; має місце лише часткова фізична та духовна ізоляція від зовнішнього світу, звичайного середовища та колективу, а не від суспільства, адже суспільні відносини за участю засудженого зберігаються і він може підтримувати зв'язок із світом за межами колонії.

Джерела та література:

1. *Азарян Е. Р.* Преступление. Наказание. Правопорядок [Текст] / Е. Р. Азарян. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 203 с.
2. *Бажанов М. И.* Назначение наказания по советскому уголовному праву [Текст] / М. И. Бажанов. – К. : Вища школа, Голов. изд-во, 1980. – 216 с.
3. *Велько Н. В.* Режим виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі (історія та сьогодення) / Н. В. Велько // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні та політичні науки. Випуск 38. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. – С. 587 – 592.
4. *Гальперин И. М.* Наказание : социальные функции, практика применения [Текст] / И. М. Гальперин. – М. : Юрид. лит., 1983. – 208 с.
5. *Дементьев С. И.* Лишение свободы как мера уголовного наказания [Тексты лекций] / С. И. Дементьев. – Краснодар : "Советская Кубань", 1977. – 64 с.
6. *Дзигарь А. Л.* Уголовные наказания : эволюция и перспективы [Монография] / А. Л. Дзигарь. – Краснодар : Изд-во Краснодарского университета, 2001. – 201 с.
7. Кримінально-виконавче право України (Заг. та Особл. частини) : навч. посіб. / За заг. ред. *О. М. Джужу.* – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 298 с.
8. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.03 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
9. Курс советского уголовного права. Часть общая : в 6 т. / [ред. коллегия : *Пионтковский А. А. и др.*]. – М. : "Наука", 1970. – Т. 3. Наказание. – 350 с.
10. *Мицкевич А. Ф.* Уголовное наказание : понятие, цели и механизмы действия [Текст] / А. Ф. Мицкевич. – СПб. : Изд-во Р. Асланова "Юрид. центр Пресс", 2005. – 327 с.
11. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями від 30.08.55 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.

12. Ной И. С. Теоретические вопросы лишения свободы [Текст] / И. С. Ной. – Саратов : Издательство Саратовского университета, 1965. – 167 с.
13. Пономаренко Ю. А. Виды наказаний по уголовному праву Украины [Текст] : монография / Ю. А. Пономаренко. – Харьков : Издательство "ФИНН", 2009. – 344 с.
14. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25.12.03 № 275 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
15. Чучаев А. И. Лишение свободы и проблемы его реализации [Текст] : учебное пособие / А. И. Чучаев, Е. Р. Абдрахманова. – Ульяновск : УлГУ, 1996. – 124 с.
16. Энциклопедия уголовного права : [многотомное издание] / [Отв. ред. В. Б. Малинин]. – СПб. : Издание профессора Малинина, 2005 – 2008. Т. 8. Уголовная ответственность и наказание. – 2007. – 798

Storchak N. A. Isolation of Performance sentenced imprisonment for a definite period

Essence and meaning of prisoner's isolation have been determined. Restrictions, spheres and measure of prisoner's isolation have been analyzed.

Keywords: *imprisonment for a definite period, isolation, physical isolation, moral isolation, partial isolation.*